

TOOPUNALIPU
EESTI NSV
AKADEEMILINE
BALLETI-

ORDENIGA
RIIKLIK
OOPERI- JA
TEATER

„ESTONIA“

Lendav hollandlane

RICHARD WAGNERI romantiline ooper kolmes vaatuses

Lavastaja PAUL MÄGI

Dirigent: ENSV rahvakunstnik
KIRILL RAUDSEPP

Dekoratsioonid ja kostüümid:
ELDOR RENTER

Peakoormeister: ENSV teen.
kunstnik TIJU TARGAMA
Koormeister: IRA TRILLJÄRV
Kontsertmeistrid: ENSV teen.
kunstnik TEKLA KOHA ja
RAIVO KURSK

Lavastaja assistent: ELENA
NEMIROVITS-DANTŠENKO

OSALISED:

Daland	ENSV teen. kunstnik OTT RAUKAS AUGUST SEPP
Senta, tema tütar	ENSV rahvakunstnik OLGA LUND AINO KÜLVAND
Erik, jahimees	ENSV teen. kunstnik VIKTOR GURJEV
Mary, Senta amm	MADLI POOLA URVE TAUTS
Tüürimees	ENSV rahvakunstnik MARTIN TARAS ENNO EESMAA
Hollandlane	NSVL rahvakunstnik TIIT KUUSIK

Norra meremehed, Hollandlase meeskond, tüdrukud jt.

Tegevuskoht: Norra rannik.

Etendust juhib JAAK RANDVA.

«Jätkem möödunu möödunuks ja tulevane tulevaseks.
Elame tänases, siis loome ka tänasele, meie kaasajale!»

Richard Wagner

«Lendava hollandlase» aine leidis R. Wagner juba kunstiliselt kujundatuna «Härra Schnabelevovski memuaaridest», mis ta kuulus kaasaegne H. Heine oli aastal 1833 avaldanud oma luulekogumikus «Der Salon». Tõenäoliselt mõjutas eriti üks lõik selles R. Wagneri — tollal noore, auahne, üha uute mõjuvate teemade otsingul oleva teatrikapellmeistri — elavat fantaasiat.

«Kord öösel nägin suurt veripunaste purjedega laeva mööda sõitmas. See näis tumeda hiiglasena avaras sarlakpunases mantlis. Oli see lendav hollandlane?»

Wagner võttis küll Heinelt üle palju üksikasju ja järgis ka luuletaja kummituslik-sünget, ballaadi toonis antud üldsuunda, kuid vältis Heine romantilis-ironilist mänglevust, asetades rõhu kaastunde- ja lunastusmotiivile.

Pariisis, kus Wagneril «Hollandlase» teksti esialgne kavand valmis, elas helilooja suurimas puuduses. Nii pidi ta olude sunnil 500 frangi eest müüma teksti kellelegi prantsuse komponistile. P. Dietschi muusikaga etendus ooper edutult Pariisi Suures Ooperis. Wagner aga töötas vahepeal «Hollandlase» aine põhjalikult ümber ja pingelises töös — seitsme nädalaga — valmis tal ooper lõplikul kujul.

Käsikirja lõpetamise daatum on 13. sept. 1841: avamäng on dateeritud 5. nov. 1841 ja kannab märkust: «Öös ja viletsuses. Per aspera ad astra. Jumal aidaku!»

Kuna kavatsused lavastada teos Pariisis luhtuvad, otsustab Wagner koju pöörduda. Dresdenis 20. okt. 1842 tasandab tema esimese suurema ooperi «Rienzi» õnnestunud esietendus «Lendavale hollandlasele» teed. «Lendav hollandlane» näeb rambivalgust 2. jaanuaril 1843. Kuu aega hiljem nimetatakse R. Wagneri Saksi kuninglikuks kapellmeistriks ja ta asub kohale, mis kunagi kuulus ta lemmikule Carl Maria von Weber'ile!

Lühidalt ooperi sisust.

Tugeva tormi ja vastutuulega on norra meresõitja Daland üsna kodusadama ligidal sunnitud kaljurahnudest piiratud skääris varju otsima. Nädalaid kestnud pingutusest väsinud meeskond uinub peagi, mistõttu keegi ei märka Lendavat hollandlast, kes ootamatult oma purjeka Dalandi laeva kõrvale ankurdab. Lendaval hollandlasel lasub vanne, et ta kusagil rahu ei leia ega surma ei saa. Ainult iga seitsme aasta möödudes võib ta maale minna — otsima naist, kes oma jäädava truudusega ta vandest lunastaks. Järjekordselt ongi mainitud aeg käes. Hollandlane randub ja kohtub Dalandiga, kellelt palub rikkalikku tasu pakudes üheks ööks ulualust. Kuulnud, et Dalandil on ka tütar, soovib ta neidu naida. Isa on rikka ja õilsameelse kosilasega päri.

Dalandi majas ootavad meresõitjaid koju tütarlapsed, veetes aega laulu ja ketrustööga. Kahvatu meremehe pildi ees istub Dalandi tütar Senta, pajatades tütarlastele ballaadis pildil kujutatud hollandlase õnnestust saatusest. Senta töötab hollandlase ta hirmsast needusest vabastada. Erik, kes Sentat armastab, palub teda sellest mõttest loobuda. Senta isa jõuab koos hollandlasega koju. Külalises tunneb Senta ära inimese, kelle pildi ees ta alles äsja unistas, ja vannub tundmatule kosilasele truudust.

Õo Dalandi kodusadamas. Kapteni tütre eelseisvaid pulmi pühitsevad laevamehed laulu ja tantsuga. Ainult vaimudelaeva meeskond vaikib. Majast väljuvad Senta ja Erik. Viimane teeb Sentale etteheiteid tema truudusetuse pärast. Hollandlane, kuulnud Senta suhetest Erikuga, usub, et teda on taas petetud, ja annab käsu oma laevale ärasõiduks. Senta ei suuda teda enam millegagi tagasi hoida lahkumast ja viskub kaljult merre, hüüdes: «... truu sulle kuni surmani.» Vanne on lunastatud.

Richard Wagneri mõtteid «Lendava hollandlase» loomisel.

Senta ballaad.

«Sellesse laulusse asetasin tahtmatult kogu ooperi dramaatilise eo: see oli kogu draama tihendatud pilt sellisena, nagu ta mu vaimusilma ees seisis. Ja kui ma valmis tööle pidin leidma pealkirja, oli mul kindel soov nimetada seda «Dramaatiliseks ballaadiks». Lõplikul teostamisel aga laotus tajutud temaatiline pilt iseenesest loorina üle kogu draama: ma olin tahtmatult kõik ballaadis peituvad temaatilised ideed nende laadile vastavalt lõplikult välja arendanud, nii et minu ees olid kõik teose peajooned teatavas temaatilises kujunduses. Ooperikomponistina oleksin toimunud põikpäise meelevallaga, kui oleksin pidanud samale, erinevates stseenides ikka jälle korduvale meeolule lejutama uusi ja teisi motiive. Seda ma ei tahtnud, kuna taotlesin aine kõige mõistetavamalt kujundamist, mitte aga ooperiosade konglomeraati.»

«Lendavat hollandlast» tuleb hinnata mitte ainult tähenduse tõttu, mida ta Wagneri loomingus omab, vaid kogu selle ajajärgu üldise arengu seisukohalt. Võimsates revolutsioonivoogudes, mis 1830. ja 1848. aastate vahel Euroopas ka kunsti elu tugevasti edasi viisid, muutub Wagneri looming edumeelse mõtte sümboliks muusikas. Ka selles vallas purustatakse koormavaks muutunud traditsiooniahelad, ka siin taotleatakse uusi seadusi ja uut korda, ka siin on kunsti tahtevabadus lahutamatu seotud poliitilise vabaduse ideega. Wagner ja Verdi, selle ajastu samaealised, inimestena teineteisest põhiliselt erinevad, kunstiliselt üheväärsed ooperikomponistid, pididki saama muusikateatri juhtivateks jõududeks, sest nende kunstiannet toetas poliitiline taip. Kuna aeg dikteeris neile muusika rütmi ja fakti, said neist oma rahvaste rahvusliku tahte muusikalised esindajad. See annab nende loomingule impulsiivse värskuse, rahvapärase laadi, väljenduse kaasakiskuvuse ja poeetilise.

RAT «Estonia», asudes esmakordselt pärast sõda Richard Wagneri muusikalise varasalve juurde, jäi pärast Mozartit oma valikuga nimme

peatuma Wagneri ühele esimesele ooperile — «Lendavale hollandlasele». Just selle ooperiga astub Wagner esimese sammu muusikadraama edaspidises arengus. Senisest ooperi retsitatiivist kujundab ta välja uue, nn. kõneluslaulu, mis igale emotsioonile suudab anda vastava varjundiga väljenduse. Üksikud dramaatilised momendid seob ta kindlate muusikaliste motiividega, tegelased saavad isikupärase karakteriseeringu, nende omavahelised suhted kujunevad vastavalt pingsaks ja kogu teost haarab kindel seesmine seos. Seda kõike suudab helilooja saavutada muusikalise vormi geniaalse käsitluse tõttu, kusjuures ta ammendavalt ära kasutab pillide omapära ja suure koosseisuga orkestri kõlalist täiuslikkust.

Nende kunstiliste vahenditega püüab Wagner mõistetavaks teha oma eluideaali, mis peitub armastuses selle sõna kõige avaramas ja üllamas mõttes — armastuses nii vastaspoole kui ka inimkonna vastu, armastuses, millega käib kaasas ohvrimeelsus, täielik ennastsalgavus teiste heaks, kaastunne ja lunastustahe kuni elust loobumiseks. Wagner püüdis kujundada täielikku ja üldmaksvat kunstiideaali, mis pidi uue vaimuga täitma kogu tuleviku inimkonda. See oli ülev, kuid tollal elukauge idee, mis polnud kõigile vastuvõetav.

Kaasaegne inimene mõistab kahtlemata hoopis täiuslikumalt ja avaramalt selle kunstigeeniuse ideaale, mis nii viljastavalt on mõjunud kogu ooperikunsti arengule.

Seepärast aktsepteerib käesolev lavastus küll teoses leiduvaid Wagneri filosoofilisi ideesid, kuid asetab rõhu inimese väärsuse ideele. Sentas, ooperi keskses kujus, ei peegeldu ainuüksi inimese ohvrimeelne kangelaslikkus, vaid inimene üldse, kogu oma vaimses ja moraalses suuruses. Eriti aga hindame Wagneri püüdeid inimkonna reorganiseerimiseks, mis pidi mõistetavaks saama puhtinimliku sisuga kunsti — muusikalise draama kaudu.

«Lapsed! Looge uut! Uut ja veel kord uut! Olete vana küljes kinni, siis vallutab teid produktiivsusetuse needus ja te olete kõige kahjatsetavamad kunstnikud.»

See Wagneri poolt lausunud tõde on leidnud ka kaasaegses loomingu-
lises töös avara kõlapinna. Kaasaegne kunst, mis teenindab oma rahvast, hindab küll mineviku pärandit, kuid rakendab kogu oma jõu uute loomingu-
liste võitude saavutamiseks.

P. Mägi